

To so dragi rojaci! naše pravila. One ločijo zveste od nezvestih, prijatle od neprijatlov.

Vem in skušam, da nesramni sovražniki naroda čez nas raztrosivajo grde laži, da nam namišlujejo namene, ki jih nikdar nismo izrekli ali le mislili, da nam podtikujejo djanja, ki jih nismo nikdar doprnesli. Pa naj streljajo še tak strupene pušice na nas, — nas ne bolé, temveč odleté od poštenih prs. Ko nimajo resničnega uzroka nas tožiti in grditi pred svetom, se skrivajo v laž in zatajujejo svesti sramote svoje sebe in svoje ime.

Rojaci! prepričan sem, da zamorete ločiti dobro zernje od ljulike, da tudi znate spoznati Vaše prijatle od sovražnikov Vaših.

V tej zavesti je naša bran, naše plačilo.

Zato le dajmo si pogum in osrčenje! Prestali smo v pretečenem letu marsiktere brige, prenesli jih bomo tudi prihodnje. Zaostalo nam je mnogo dela, — lotimo se ga! Držimo ve svojih pravic, ne zatajujmo jih nikdar, ljubimo svoj narod, svojo domovino, spoštujmo tudi vse druge narode, držimo se vsigdar postave našega presvitlega Cesarja in Njega, ki je vladar vseh vladarjev, — in upajmo, da hočemo napredovati v dušnem in telesnem blagostanju naroda, kar so gotovo moje in Vaše iskrene vošila.

Blagoslovi Bog početek, napredek in konec leta! Z Bogom! Vaš zvesti rojak
Dr. Lovro Toman

Kdo so protivniki naši?

„Novice“ so v prvem listu tega leta jasno izrekle, kaj želijo od novega leta, ter so posebno k koncu nekoliko besed reklo o Nemcih poštenih, in o naših zopernikih bodi si domačih bodi si tujih.

Slišali smo, da nekterim, ki ali „Novice“ ne beró ali pa jih dostojno ne razumejo, ni prav jasno, proti komu da mi včasih tako ojstro udarjamo, in zakaj da „Novice“ sém ter tjé prinašajo spise v grbastem, hrpavem, nepravilnem nemškem jeziku. — Ker ne bi radi imeli, da le en sam poštenjak krivo o našem listu sodi, hočemo enkrat za vselej to reč nekoliko obširneje razložiti.

Kdo so tedaj naši zoperniki? In koga mislijo „Novice“, kadar z ojstro besedo napominjajo protivnike?

Kdor koli po slovenskih krajih več slovenski zná, kot kar se je naučil od očeta in matere ali od družine svoje, moral se je sam truditi; učilnice ali šole bile so tako slabo vredjene, da se mladina v nižjih in srednjih šolah ni učila zadosti svojega jezika, in ako bi se bila ravno vsaj slovnica učila v slovenskem jeziku — in še ta trohica bila je greh! — to vendar za razvitek narodne omike nikakor ni zadosti. Puhla slovnica brez djanske vaje v družih naukih nobenemu jeziku ne pripomore veliko. To je skušnja povsod. Ako tedaj na onem mestu, kjer bi se človek imel jezik svoj popolnoma naučiti, doní le tuji jezik, ne more si na bolji stan pomagati domači jezik, in kdor zná nekaj več v slovenščini, on je le — samouk.

Po takem je lahko razumeti, da največi del ljudi, kateri so sedeli po slovenskih šolskih klopéh, ne znajo še ne slovnice slovenske, kako pa še kaj več v slovenščini.

Tako znanje narodnega jezika pred svetom ne sega daleč; ni še bilo naroda na svetu, in ga tudi nikdar ne bo, pri katerem bi zadostno bilo znanje narodnega jezika, kakor ga prosti človek zná. Pri vsakem narodu je potrebno, da se ga mora naučiti znanstveno, kdor hoče veljavo imeti v govorništvu, v znanostih sploh. Ne bojimo se, da bi nam kdo mogel o tem kaj protivnega dokazati, ako pošteno misli o narodnem razvitku.

V človeški naravi pa je, da ljudje hrepéné za tem, da se razlikujejo od ostalega sveta; vsak omikanik želi pred svetom imeti neko veljavo. In dobro znamo, da se to išče po krivi poti, ako po pravi ni mogoče; saj znamo, da še

celó tolovaji imajo pogoje častne med seboj, da si ravno je njihovo življenje brez časti, grdobno, sramotno.

Razne pa so narave ljudje. Nekterim je najkrajša pot najbolja, da le kako veljavnost dosežejo; jezik, ki so se ga v šoli naučili, sredstvo jim je za njih namene; pri nas tedaj ti možje po poti nemškega jezika iščejo veljave pred svetom; ni jih volja, da se še razun šole učijo kaj posebnega, in stopajo po občni, široki stezi, ki jim je znana. Pa ni jim to zameriti; dobro znamo, da je težavno, po poti samouka iskati si znanja. Dobro znamo, da v človeški naravi je po fizičnih postavah nagon k lenobi, kjer ne goni sila.

Po takem slovenskih samoukov ni mnogo, redki so ter redki, al onih je veliko število, ki se držé široke ceste zložnosti (Bequemlichkeit).

To je tedaj prva vrsta onih, kateri ne grejo z nami. Lesem štejemó one domače ljudi, rojene v slovenskih krajih, kateri zavoljo slabega znanja domačega jezika, in ker so preleni, da bi se sami kaj naučili, pa vendar hrepéné za neko veljavnostjo, stopajo po široki cesti nemščine, ter jih je sčasom sram priznati, da so slovenskega rodú, akoravno jim največi del že samo njih ime dokazuje laž.

Stopajoči po ulicah ljubljanskih, celovških, marburških, celjskih, tržaških, vidil boš največi del na štacunah prav slovanske imena, posestniki njihovi pa stopajo po široki cesti germanizma; in to le za tega voljo, ker šola svoje dolžnosti ni storila, gospodje pa niso si vzeli časa in truda, da se sami kaj naučé, da bi bili slovenski samouki.

Pregledavši imenik uradnikov po slovenskih krajih najdel boš ravno tak stan; med tolikimi imeni čisto slovenskimi samoukov celó malo, veči del leno stopa po lahki široki cesti ravnokar omenjeni.

Imamo tedaj pred seboj prvo vrsto naših protivnikov; slaba šola in lenoba krive ste njihove protivščine. Dokler le za same sebe stopajo široko pot; dokler le same sebe držé za Vollblut-Nemce, naj jim bo! „vsakemu svoja kučica, svoja voljica.“ — Ako pa ljudje takošni začnejo režati na une, kateri so vkljub slabim našim šolam in vkljub tolikim zaprekam po samem svojem trudu naučili se narodni jezik tako, da se ga služijo pri pisanju ali občnih razgovorih; ako začnejo lažljivo trobento, da se slovenski kmet in slovenski narod edino le v nemškem ali laškem jeziku ima izobraževati, — ako slišimo to, imamo pred seboj ljudi, katerim prave poštenosti in pameti ne moremo prištevati; tedaj jih štejemó med nepoštene naše protivnike. Njim posebno namenjeni so smešni oni nemški sestavki, listi, tožbe, ki jih sém ter tjé pod naslovom „maslo nemške kulture“ v našem listu davamo, in od katerih — resnično tukaj to izpovedamo — ne eden ni bil izmišljen, ampak vsi nam poslani od mož, ki so nam porok, da imajo original v rokah. — Ako so taki gospodje v svojih mislih pošteni, naj prevdarijo, da so narodne naše šole že od cesarja Jožefa bile celó nemške, tako, da nikdar ni domače slovnice bilo slišati ne toliko, da bi narod imel od nje kake koristi. Že tretji zarod od unega časa približuje se grobu (ako po splošnem računu računamo trideset let na en zarod), in vendar ne vidimo od tadanjih šol drugega kot take napake, take strašila nemške kulture. Facta loquuntur. Ali ni to živ dokaz, da po taki celó nenaravni poti za naše ljudi do sodnega dné ne bi bilo omike, ne koristi od šol, ki jih narod naš sam zdržuje s trdom svojih žuljev!

Druge vrste so oni ljudjé, kateri ne trobijo svoje, ampak tujo pesem; ljudje, kateri ne živé ob svojem, ampak iz žepa narodovega, pa kot na komando delajo zoper svoj narod. Znamo, da je dober kruhek; znamo tudi, da človek mora iz česa živeti; al to nam ne gré v glavo, kako bi jim kdo mogel kruh in še meso vzeti, ako ne bi vsaj zoper nas in zoper ustavno pravílo delali; saj vidimo mnogo neutralnih, to je, takih, kateri čeravno niso z nami in s postavami ustavnimi, vendar tudi niso zoper nas in ustavne postave. V takih časih, kakoršni so sedanji, vidimo več takih

ljudi; vemo pa tudi, da je vrlih mož dokaj, ki so v srcu čisto z nami in z ustavnim principom; al delati ne morejo kakor bi radi. Grdo je pa in očitno znamenje lenosti, ako se v ti vrsti nahajajo tudi taki, kateri bi se morali slovenske slovnice naučiti, da bi po tem narodu mogli tako služiti, kakor pamet kaže in ustava zapoveduje, to je, da bi narodu davali dopise v razumljivem in edino razumljenem narodovem jeziku.

Toda o ti vrsti protivnikov naših ni treba veliko govoriti; ako drug veter zamahne, kmalo bo tū vès drug glas; mahoma bi jezik naš veljal za pisarnice in šole, in oni bi sami ob kratkem razumljivo pisali v jeziku, zoper kterega sadaj delujejo in rovljejo.

Tretja vrsta protivnikov šteje le malo, pa vsakemu dosti znanih oseb, kakošnih šest ali sedem; to so uni ljublj. pisuni po raznih časnikih, kateri večidel dežele in njenih potreb razumeti ne morejo, ker je celi narod za-nje mutast ali nem, in oni za-nje. Ne poznajo zemlje, ker so se eni od severja, drugi od juga primaknili sem, pa tudi volje nimajo, da bi razumeli narod in njegove želje. Vendar mu hočejo diktatorji biti, odbijaje mu vse pravice, ki jih je tudi njemu ustava zagotovila. Če sta med temi tudi kaka dva ali so trije rojeni domá, vendar so ravno taki kakor uni, ako ne še huji, ker zopet vsak svoje muhe lovi; eden gleda in išče zvezdo, drugi krivo razumljeno in nemirno zastopano nemško kulturo, tretji le sam vé kaj; al vsi so si v tem enaki, da v njih dopisih nikdar ne najdeš nič poštenega in hvale vrednega iz naše dežele, ampak zmiraj le napadajo, natolcujejo, črnijo in svetu lažejo, kakor da bi, Bog vé, kakošen nemir pri nas bil, in vendar je maloktera dežela v Avstrii, ki bi tako mirna bila kakor je slovenska. Če ti vražji pisúni mislijo, da bojo s tem neprenehanim in sistematičnim hujskanjem in draženjem poštene rojake naše kterikrat zapeljali na krivo pot kakošnega razpora, se pač grozno motijo — to jim je njih „Thierfabel“ dosti očitno pokazala, ki smo jo sami radi okoli posojevali, da je vsak se radoval nad tem „najnovejšim maslom nemške kulture“. Mnogo poštenim Nemcom, ki jih poznamo v Ljubljani in po deželi, se po takem početji oči odperajo, da spoznavajo gnjusobo protivnikov te vrste, in že sami branijo našo pravično reč.

Dodavši še pešico uskokov ali odpadnikov, kateri ne spadajo v nobeno vrsto, sklenemo te vrstice s tem vošlom: Bog daj, da se tudi s prvo vrstjo porazumemo, ter da se veter obrne za drugo; tretji pa želimo, da naj le še naprej dalje sama sebe gnjusi kakor do sadaj; prišel bo čas, ako Bog dá, da bo njihovi hudobii in njihovemu rogoviljenju konec.

Poduk o boleznih goveje živine,

ktera se nahaja ravno zdaj po več naših krajih.

Bolezen ta je v gobcu in na parkljih, pa se pri-takne včasih še tudi bolezen na vimenu, in sicer tako, da je kterikrat ena sama, večidel ste dve skupaj (gobčnica in parkljica), včasih celó vse tri.

Napada sedanja kuga le samo goveda, — pa se tudi loti včasih ovác, kóz in prešičev ali celó kónj.

Napada živino včasih le posamesno, večidel pa se kot kuga razširi čez več hlevov in ne samo v eni deželi, ampak v več deželah na enkrat. Rada gré od izhoda do zahoda, pa se včasih tudi suče drugač.

Navadna je spomladi in v jeseni, pa tudi pozimi in poleti je že dostikrat razsajala.

Od kod da izvira, nobena živa duša prav ne vé; dolžijo se nagli premeni vremena, spridena klaja ali pokvarjena po zalegi merčesni in medeni rosi, slaba, mlakužna voda za pijačo, paša na mokrih spašnikih in še več družega, — al z vsem tem ne pridemo do kože ti kugi, ker včasih so okoljšine v enem kraju vse drugačne kakor v drugem, in vendar je v obéh ta kuga.

Prisiljeni smo tedaj za vzrok boleznih nekaj vzeti, kar nihče ne pozná in kar zdravniki po grškem jeziku miazma, t. j. skrnoba ali skrunoba imenujejo; s tem pa le toliko povejo, da ne vreme, ne klaja, ne pijača, ne strežba se ne more krivičiti, ampak neka pošast je v zraku (luftu), ktere nobeden ne pozná kaj da je; al da je, to se vidi, ker ob enem toliko živine (ali pri človeških boleznih toliko ljudi) zbolí in si je bolezen povsod podobna. Srbi takošne boleznih dobro imenujejo pošast. Al tū ne smete, dragi moji, misliti na coprnice. Coprnice so že zdavnej na kant prišle, in sicer od tistega časa jih ni več, kar so si ljudje neumne muhe z glave izbili. S temi muhami so tudi prešle coprnice.

Kadar na enkrat, mahoma, veliko živine zbolí, se ne more reči, da jo je zdrava živina od bolne nalezla, ampak vsa zbolí iz enega, in sicer neznanega vzroka.

Kadar pa se je bolezen že kje vgnjezdila in se morebiti celó v bolj hudobno prevrgla, tedaj je pa tudi mogoče, da kuga nalezljiva postane in jo zdrava živina od bolne naleze. Tako iz začetka nenalezena bolezen prihaja nalezljiva.

Ako se bolezen po neznanih (miazmatičnih) vzrokih začinja, je tudi ni moč odvrniti in ustaviti, ker nimamo moči v svojih rokah, da bi se odvrčalo to, kar se gori v zraku godí; — le če vidimo, da se kužnina iz bolne živine izcimuje, tedaj zamoremo temu razširjevanju v okom priti. Zato tudi gosposka vzame to reč v svoje roke, da se saj po nemarnosti ne zatrosuje bolezen dalje.

Po tem splošnem poduku bomo popisali vsako teh bo-lezen posebej.

Bolezen v gobcu.

Znamnja. Bolezen se začne z vročnico; v gobcu, posebno na jeziku in dlasni se prikažejo mehurčki, kateri so z rumenkasto vodo napolnjeni. Sicer je vès gobec bolj rudeč, gorek in boleč, živina ne more jesti, in penaste sline se ji začnejo z gobca cediti. Mehurčki se v enem ali dveh dnevih prederejo, povrhnja kožica se oluši in napravijo se rudeče, boleče, okrogle ali podolgaste lise, velike kakor groš, pa tudi kakor tolar. Če je bolezen huda, molzna živina ob mleko pride, jé celó malo, in toraj tudi zlo hujsa in po huji boleznih se tudi sapa in srčno in žilno bitje bolj ali manj pohitri. Ker je ta bolezen zlo velikrat s parkljico (boleznijo na parkljih) združena, se tudi znamnja parkljice prikažejo; pri goveji živini, ovcah in kozah ste večidel združene, prešiči imajo večkrat samo parkljico, konji pa, pri kterih se ta bolezen veliko manjkrat prikaže, dobé samo bolezen v gobcu. Pri goveji živini se pridruži tudi včasih unetje (ovčec ali sajovec) na vimenu.

Pretek in izid boleznih. Če bolezen ni huda, se vročnica in z njo vse druge bolestne znamnja v dveh do štirih dneh že pomanjšajo in v enem tednu se živina popolnoma ozdravi. Je pa bolezen bolj huda, trpi dalje časa, živina zlo hujsa, molzna živina ob mleko pride in breja živina včasih zvrže. Živina se delj časa ne more za delo rabiti. S smrtjo se vendar le sicer malokdaj in sicer le pri boleznih živini končá.

Ozdravljanje. Gobec se spira s žlezastimi in močnatimi vodami, kterim se nekoliko kisa (jesiha) ali solí, in nekoliko medú pridene; na priliko: ajbiševih korenin se 4 lote v bokalu vode kuha in precejeni vodi se pridene en maslic jesiha ali 4 lote kuhinske solí, ki se dobro stopí, medú pa 6 lotov. S tako gobčno vodo se 4krat na dan gobec spira, kar se tako zgodí, da se okoli lesene žlice ali kakošnega količka mehka cunja ali goba ovije, ki se v to vodo namoči in potem rahlo po gobcu pomaže. Grozno grozno škodljivo je pa z ostrimi rečmi, kakor s čebulo, s česnom, poprom gobec spirati, ali ga s samo soljo dergniti, dokler bolezen